

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 104

מסכת קידושין י"ג-י"ט

בס"ד, כ"ז אייר תשס"א

השבוע בגליון

■ גמ"ח הכלים של הערבי הירושלמי
■ עניין של חשבון
■ הלואה שלימה וחצי ערבות
■ כיצד התחתן אחיו של ה"נודע ביהודה"?

■ שביתת עובדים בראי ההלכה
■ תשלום לעובד על ימי מחלה
■ העלאת משכורות לרמי"ס בישיבה

■ קניין "תנאים" בצלחת עשויה משוקולד
■ נוסחאות הלשון הראויים למחילה
■ מחילה מתוך כעס
■ פיצויים לעובד שפוטר מעבודתו

דבר העורך

מאיר ק"ה

צעד אחר צעד, פילסו השניים את דרכם בינות לקברים הדוממים. האם, אחזה בידו של בנה הקטן, שהביט קדימה בעינים שחורות וגדולות. "בא יקירי, הבנה נתפלל ליד קברו של הצדיק". לאחר הליכה קצרה, עצרה האם מהליכתה והיא ובנה ניצבו דוממים סמוך למציבה הלבנה שכיסתה על קברו של אחד מגדולי הדור. "זכור בני מחמדי", ביקשה בקול רועד, "יתפלל שנוכה אני ואביך לגדלך לתורה ולחופה ולמעשים טובים". עוד מעט, מאירקיה מתחיל ללמוד תורה. כך נוהג אחד מפעילי בית המדרש למגידי שיעור הדף היומי לפתוח את דבריו כאשר הוא נשלח לייסד שיעור חדש בדף היומי.

במשך שנים, חסכה האם מפת לחמה, כדי לאגור ממון שיספיק בידה לשכור מלמד מעולה לבנה היקר. כאשר הגיע מאירקיה לגיל שבו מתחילים ללמוד תורה, עלתה אמו על כרכרה שיעדה העירה, ולאחר דרישות וחקירות ממושכות, עלה בידה למצוא מלמד מוכשר, ירא שמים מרבים, שנודע ביכולתו להאחז את לימוד התורה על הגיל הרך.

היא לא חסכה בממון. "ככל שתדרוש, תקבל. העיקר, שתיאות ללמוד תורה את בני הפיקח". לאחר משא ומתן קצר, סוכס, כי ביום שלישי בשבוע הבא, יגיע המלמד אל העירה ויתחיל ללמד תורה את מאירקיה.

מאירקיה נס את שנתו. "עליך לאגור כוחות מחודשים לקראת יום המחר. מחר יבוא המלמד שלך, שן בני שן", אמרה האם הרחמניה, והטיבה את השמיכה על מאירקיה שנרגש היה עד עמקי נשמתו.

היא, לא נתנה תנומה לעפעפיה. עד הרגע בו נעצמו אשמורות עיניו הטהורות, שמע מאירקיה את כסא העץ שבפינת המטבח, משמיע קולות חריקה חוזרים ונשנים. הוא כבר הכיר את הקולות האלה. אמה מתפללת בלהט. אותה תפילה, אותן בקשות: "שמאירקיה שלי יגדל בתורה וביראת שמים".

הבוקר אור. מאירקיה הולבש בבגדי חג, המשך בעמוד הבא

קניין "תנאים" בצלחת עשויה משוקולד

אחד מן הדרכים לרכישת חפצים הוא קניין "חליפין", המתבצע באופן הבא: הקונה נותן למוכר כלי כל שהוא, ועל ידי כך הוא רוכש את הסחורה מן המוכר. הגמרא (ב"מ מזא) מבארת, כי מקור קניין החליפין הוא ממגילת רות (ד/ו) בה נאמר: "וזאת לפני בן ישראל... שלף איש את נעלו ונתן לרעהו". בשונה מקניין "כסף" הפועל על ידי שהקונה נותן למוכר תמורה כספית עבור החפץ, קניין "חליפין" אינו תשלום או מקדמה עבור החפץ הנרכש, אלא, העברת הכלי מן הקונה למוכר, היא היוצרת גמירות דעת והסכמה של שני הצדדים לביצוע העסקה.

לפיכך, מבואר בסוגייתנו, כי ניתן לבצע קניין "חליפין" גם בכלי שאינו שווה פרוטה, מאחר שהכלי לא נועד לשמש כתמורה לחפץ הנרכש, אלא לקבע את הסכמת הצדדים להעביר בעלות על הסחורה, ולמטרה זו די בכלי שימושי גם אם אינו שווה פרוטה. עם זאת, מבואר בגמרא (ב"מ מזא) כי ניתן לעשות קניין חליפין בכלי בלבד, אך העברת פירות, עצים ואבנים מיד ליד אינה מסמלת הסכמה בין הצדדים, כיון שחשיבותם בעיני בני אדם פחותה מחשיבותו של כלי.

בהזדמנויות רבות אנו נוהגים להשתמש בקניין "חליפין", כגון, בשעת עריכת ה"תנאים", כאשר מתחייבים הצדדים זה לזה בקניין על ידי הרמת מטפחת, כי יקיימו את התחייבויותיהם. מאחר שכאמור, יש להקפיד לערוך את הקניין בכלי הראוי לכך, כותבים בנוסח שטר ה"תנאים": "וקנינא במנא דכשר למיקנא ביה", כלומר: עשינו את קניין החליפין בכלי שראוי לכך.

קניין "תנאים" בצלחת שוקולד: בעל ה"משפט שלום" (חו"מ ס"י קצ"ה סעי' ב') נשאל כיצד יש להתייחס לכלים העשויים מסוכר או משוקולד שנוהגים לעשותם לכבוד פורים. מצד אחד, חומר הגלם הוא דבר מאכל שאינו ראוי לקניין "חליפין". מאידך, ניתן לומר, כי מאחר שדבר המאכל מעוצב ככלי, אין חשיבותו פחותה מזו של כלי רגיל שניתן לעשות עמו קניין חליפין. בעל ה"משפט שלום" הכריע, (על פי ה"שיטה מקובצת" ב"מ שם), כי כלי העשוי מחומר שאינו עמיד במים חמים אינו נחשב ככלי, וממילא אין הוא ראוי לקניין "חליפין".

דף טז/א לימא ליה באפי תרי זיל

נוסחאות הלשון הראויים למחילת ממון

בהסכמי פשרה רבים, מגיע סוף סוף הרגע בו מצהירים הצדדים כי מעתה ואילך אין להם ולא יהיו להם כל תביעות זה כלפי זה. מטרת ההצהרה היא למנוע את התחדשות הסכסוך ולסיימו באופן סופי, אלא, שלעיתים, לאחר זמן מה, אחד הצדדים מעוניין לחדש את תביעתו. ויש לדון, האם גם כאשר ההצהרה נאמרה בעל פה, יש לה תוקף הלכתי המונע מהם את חידוש התביעה.

מחילה בעל פה: סוגייתנו דנה באלו דרכים ניתן לשחרר עבד עברי, ואומרת, כי אם עבד עברי, היה שייך לאדונו כממון רגיל, אזי די בכך שהאדון יאמר לעבדו העברי בפני שני עדים "לך ממני", ובזאת, הרי הוא מצהיר כי הוא מוחל על המושך בעמוד הבא

מרת חנה בינה הרטמן ע"ה
ב"ר חיים ז"ל נספתה בשואה כ"ד אייר תש"ח
ת. נ. צ. ב. ה.

גליון זה
מוקדש
לעילוי נשמת

הר"ר יעקב יהודה הרטמן ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נהרג כ"ט אייר תש"ח
ת. נ. צ. ב. ה.

הונצחו ע"י ידידינו הר"ר יעקב יהודה שמואל (רובי) הרטמן ומשפ' שיחיו פ"ת

לעילוי נשמת מרת חנה פייגא גרוס ע"ה
בת הר"ר יקותיאל יהודה נוימן זצ"ל נלב"ע כ"ט אייר תשנ"ח
לעילוי נשמת מרת יוטא ביילא לוינגר ע"ה
בת הר"ר צבי פרידמן זצ"ל נלב"ע כ"ט אייר תש"ן
ת. נ. צ. ב. ה.

הונצחו ע"י בנה ר' שלום גרוס הי"ו ורעייתו מרת פנינה פרל תחי' לבית לוינגר - פ"ת

המשך מעמוד קודם

כיאה וכיאות ליום גדול ושגשג זה. היום, יום שלישי שנכפל בו כי טוב, מגיע המלמד, ומאירקה מתחיל ללמוד תורה. השניים ניצבו מוחץ לפתח הבית והמנינו לרכרכה שתעצור בכיכר העיירה ובתוכה המלמד.

והנה, מרחוק, נראה ענני אבק מתמרים, ובתוכם זוג סוסים נמרצים, שועטים לעבר העיירה. ההתרגשות הלכה וגאתה. היא נטלה את ידו של מאירקה ובצעדים חפוזים, התקדמו הילד ואמו מרוגשים עד עמקי נשמתם, לכיוון הכיכר.

העגלון משך את הרסן, והסוסים חרקו בפרסותיהם, מתאמצים לעצור את העגלה הכבדה, ואיש לא ירד מהעגלה. היתה זו עגלת הדואר.

נו, בדאי יבוא המלמד עוד מעט. השניים שבו בעצלתיים לביתם. השמש החלה לצאת על הארץ והם עדיין עומדים בחצר הבית וממתנים למלמד. כרכרה באה וכרכרה הולכת והמלמד איננו. מספר פעמים, עשו מאירקה ואמו את הדרך מכיכר העיירה אל ביתם, וחזרו חלילה. הכרכרה הראשונה, היתה כרכרת הדואר. השנייה, היתה עגלת משא. השלישית, אכן היתה עגלת נוסעים, אך המלמד לא ירד מתוכה.

צלילי ערב נטו, ואכזבה צורבת ניכרה על פני האם. "זהו, היום הוא כבר לא יבוא, כל כך חבל, כל כך חבלי". לב רך לו למאירקה. הוא ניסה לנחם את אמו: "נכון, היום הוא באמת לא בא, אבל מחר הוא יבוא גם יבוא בעזרת ה', מדוע ולמה את כה עצובה?"

"מאירקה שלי יקר," אמרה האם. **"נכון, אתה צודק, מחר הוא יבוא, אבל היום, היום הזה הלך בלבי שוב, מחר יום חדש, לעולם לא תוכל להשלים את שהפסדת היום!"**

קול אדיר, שבקע קירות ולבבות, דהדה ברחבי האולם הגדול. רבבות יהודים האזינו בשקיקה לנאום שיוזכר כאחד הנאומים ששינו את פני ההסטוריה היהודית, כאשר הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל פרס את משנתו בפני הנאספים: **"אם כל בית ישראל בכל אתר ואתר,** ילמדו באותו יום אותו דף גמרא, כלום יש לנו ביטוי מוחשי יותר לאיחוד העילאי והנצחי שבין קודשא-ברוך הוא וישראל! היה זה בג' אלול תרפ"ג, באולם גדול בווינה, באירוע בו השתתפו גדולי ומאורי הדור. האווירה היתה מחושמלת, עת המשך הגר"מ שפירא זצ"ל לתאר את רעיונו הכביר: "עד מהנה נשארנו מסוכנות שלא למדום ציבור גדול והיו כ"יתומים", שרק יחידי סגולה חמלו עליהם, וה"ידף" יתקן את הכל. ועוד משהוא, **הנוער שלנו, העתיד של עמנו,** הוא שמחוייב להתחיל במצווה זו של "תורה בסיטונות"...

הקהל הגיב במחאות כפיים סוערות. האולם העקק שידע כינוסים אין ספור, געש ורעש. העולם היהודי התאחד וקיבל על עצמו ללמוד בכל יום דף אחד ידוע, החל ממסכת ברכות, בראש השנה תרפ"ד.

כן, אותו מאירקה קטן מהעיירה, היה זה שעמד על בימת הנאומים והנחיל לעם ישראל את רעיון לימוד הדף היומי. אמו, לא זכתה לחוות את המעמד הכביר. כאשר היה בן תשע עשרה שנה, נלקחה לבית עולמה. אך אותו משפט שאמרה לו בילדותו, "לעולם לא תוכל להשלים את שהפסדת היום", הכה שורשים בנפשו הרכה. לכל היכן שנישא רבי מאיר שפירא זצ"ל על כנפי חזונותיו הנאדרים, ליווהו אותו משפט בן אלמוות שאמרה אמו הדגולה.

זהה הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, וגם גדולי הדורות נדבקו ברעיונו והתמידו בלימוד הדף היומי, כיום מופצים גליונות "מאורות הדף היומי", במקומות רבים ברחבי תבל, הן בעברית והן באנגלית. וכך, באורת ברכה שנתקבלה במערכת מעבר לים, מאת הרה"ג רבי צבי מאיר גיטנברגר שליט"א, ראש "אגודת הרבנים דארצות הברית קנדה", לרגל גליון המאה, הוא מספר עובדה מפליאה אודות הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, וכה המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

שיעבודו של העבד כלפיו ובכך העבד משוחרר. מכך מוכיח הר"ן, כי גם מחילה בפה [שלא נכתבה] נחשבת כמחילה גמורה, שאין לערער אחריה.

ה' ירחם שלא אתבע אותך: למרות שמחילה בעל פה נחשבת גם היא כמחילה גמורה, לא כל משפט ווטרני שאדם מוציא מפיו נחשב כמחילה. כדוגמה, ניתן לציין מקרה של סוחר שאמר לחבירו "אם תקבל את דעתי מוטב, ואם לאו, ה' ירחם כי לא אתבע אותך לדון תורה", והכריע ה"אלשיך" (שו"ת סי' פ'), כי רשאי הוא לתבוע את רעהו לדון מאחר שמדבריו לא השתמעה לשון מחילה.

מחילה מתוך כעס: גם כאשר אדם מוחל בפה מלא, נחלקו הפוסקים לגבי מחילה שנאמרה תוך כדי מריבה וכעס, האם מאחר שלא נאמרה מתוך שיקול דעת ראוי, אין להתייחס לכך כאל מחילה גמורה (עי' רמ"א חו"מ סי' של"ג סעי' ח').

אין צורך למחול על החוב עצמו: מלבד המבואר מסוגייתנו כי מחילה בעל פה נחשבת כמחילה, כמו כן הוכיח המהרי"ט (אבן העזר ח"ב סי' כ'), כי אין המוחל צריך למחול על החוב עצמו, אלא די בכך שיאמר "אין לי עליך כל תביעה", מאחר שמבואר בסוגייתנו, כי גם אם האדון אומר לעבדו העברי "לך ממני", העבד משוחרר, למרות שהאדון לא ציין מפורשות כי הוא מוחל על שיעבודו, הרי לנו, כי גם לשון מעין זו, נחשבת למחילה.

דף טזב ואלו מעניקים להם

פיצויים לעובד שפוטר מעבודתו

בסוגייתנו מבוארת המצווה (דברים טז/ד) המוטלת על אדונו של עבד עברי, להעניק לו צאן ופירות ביד רחבה בעת שחרורו. מצווה זו נאמרה לגבי עבד עברי בלבד, אך לא לגבי פועל או עובד העושים מלאכה. אמנם, כתבו הפוסקים (י"מנחת יצחק" ח"י סי' קס"ז, "ציץ אליעזר" ח"ז סי' מ"ח פ"ט), כי אם מנהג המקום הוא לפצות את העובדים עם פרישתם ממקום העבודה, מחוייב מעסיקם לנהוג כן, כפי שנפסק להלכה (שו"ע הל' פועלים סי' של"א), כי על השוכר פועל, לנהוג בו כמנהג אותו מקום.

בדרום אפריקה אין פיצויים: ברוב מדינות העולם מקובל לפצות את העובד עם פיטוריו. אולם, ישנן מדינות יוצאות מן הכלל, כגון בלגיה, בה המעביד חייב להעסיק את העובד במשך שנה מיום הודעת הפיטורין, ולאחר מכן, יוצא העובד עירום וחסר כל. בדרום אפריקה, על העובד לארוז את חפציו ולעזוב מיידית את מקום העבודה עם קבלת הודעת הפיטורין, ללא קבלת פיצוי כל שהוא.

יש לרחם על העובד: גם למקרים אלו התייחסו הפוסקים וקבעו, כי אף שחוקי המדינה אינם מחייבים את המעביד לשלם פיצויים לעובד המפוטר, מכל מקום, במצוות הענקה לעבד עברי לימדה אותנו התורה, כי יש לרחם על הפועל ולהתחסד עמו מעבר למגיע לו על פי הסכמי השכר. וכדברי ה"חינוך" (מצווה תפ"ב) שכתב, כי שורש מצוות הענקה לעבד עברי הוא: "למען נקנה בנפשנו מידות מעולות, יקרות וחמודות... שנהרם על מי שעבד אותנו", וגם מן הראוי "שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם".

פיצויים של שנה עבור שבועיים: הפוסקים מוסיפים, כי על אף שהמעביד חייב לפצות עובד שפוטר, אולם, אין הוא חייב להיענות לתביעות שאינן הגונות. לפיכך, פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א (י"תשובות והנהגות" חלק ג' סי' תע"ב על פי דברי הש"ך חו"מ סי' ע"ב ס"ק ל"ה) למעביד שקיבל עובדת לשנת עבודה ופיטרה לאחר שבועיים, כי אין הוא חייב לפצות אותה כדרישתה בסכום השווה למשכורת עבור חודש עבודה, מאחר שאין זה מתקבל על הדעת שסכום הפיצויים יעלה על השכר הכולל עבור תקופת העבודה של העובד.

סמכותו של בית הדין לאכוף תשלום פיצויים: מאחר שתשלום הפיצויים במקומות בהם אין החוק או המנהג מחייב לעשות כן, הוא לפנינו משורת הדין, נחלקו הפוסקים, (עי' רמ"א חו"מ סי' י"ב סעי' ב'), האם בסמכותו של בית הדין לאכוף על המעביד מתן פיצויים לפנינו משורת הדין. רוב הפוסקים (י"פתחי תשובה" שם ס"ק ו') הכריעו, כי אם המעביד הוא תלמיד חכם או אדם עשיר, יש לכופו בדברים ולאיים עליו כי אם לא יפצה את העובד, הרי הוא "עברייני".

דף יזא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים

שביתת עובדים בראי ההלכה

עבד עברי נמכר לשש שנים, שבסיומם הוא יוצא לחופשי. בסוגייתנו מבואר, כי אם העבד חלה מחצית משנות עבודתו, אין הוא צריך להשלים את שנות מחלתו, אלא הוא יוצא לחירות בתום שש השנים.

תשלום על ימי מחלה: נחלקו הראשונים, האם יש להשוות בין מלמדי תינוקות לעבד עברי. לדעת המרדכי (פרק השוכר את האומנין סי' שמ"ו), כפי שעבד עברי אינו מפסיד ממון בשל ימי מחלתו, כך גם מלמד תינוקות שנשכר לתקופה קצובה, רשאי לדרוש את שכרו גם עבור ימי מחלה בהם נמנע ממלאכתו. אולם, לדעת בעלי התוספות בסוגייתנו (ד"ה "חלה"), אין בעל הבית חייב לשלם למלמד עבור ימי מחלתו, שכן, הגדרתם של עבד עברי ושל עובד בשכר, שונה מהותית. העבד המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

העברי קיבל מבעליו ממון עבור **הסכמתו לשעבד את עצמו** לשש שנים, ושכרו אינו על המלאכות עצמן אותן הוא עושה אלא על שיעבודו. לכן, אין לשלול ממנו שכר כנגד ימי מחלתו, שהרי גם באותם ימי מחלה הוא היה משועבד לאדונו. לעומת זאת, מלמד התינוקות מקבל את שכרו עבור **המלאכה עצמה**, ועל כן אין הוא רשאי לדרוש שכר על עבודה אותה הוא לא ביצע.

שביתת עובדים: בימינו, משמש נשק השביתה ככלי לגיטימי לשיפור תנאי העבודה, כגון: להעלאת משכורת, לקבלת תוספות סוציאליות שונות וכדומה. ויש לדון, האם ההלכה מתירה לשבות ממלאכה כדי לכפות על המעביד להעלות את משכורות העובדים? הגאון רבי אליעזר יהודה ולנדנברג שליט"א (יציץ אליעזר" ח"ב סי' כ"ג) שדן בנושא בארוכה כתב, כי כאשר המאבק נועד להשוות את תנאי שכרם של העובדים, לאלו המקובלים בשוק, או כדי לחייב את המעביד לקיים התחייבויות קודמות שאין הוא עומד בהם, מותר הדבר.

העלאת משכורות לרמ"ם בישיבה: שונה הוא לחלוטין דינם של מלמדי תורת השם, כפי שיבואר להלן. כידוע, אסור ללמד תורה שבעל פה בשכר (נדרים לז"א). אולם, נפסק להלכה (טשו"ע יו"ד סי' רמ"ו סעי' ה'), כי מותר למלמד תורה ליטול שכר כדי פרנסת ביתו, או לחילופין, רשאי הוא לדרוש "שכר בטלה", היינו: סכום אותו יכול היה להשתכר אילו היה עוסק בעבודה אחרת. על כן, כתב בעל ה"אגרות משה" (ח"מ ח"ב סי' נ"ט), בהתייחסו לוויכוח שפרץ בין רמ"ם למנהל ישיבה אודות שכרם, כי עליהם לשקול היטב, האם משכורתם אינה מספקת לפרנסתם, או לחילופין, האם יכולים היו להשתכר בעבודה אחרת כסכום אותו הם מבקשים ליטול מהנהלת המוסד, שאם לא כן, אין בסיס לדרישתם.

דף יז/ב הנרצע והנמכר לעובד כוכבים

גמ"ח הכלים של הערבי הירושלמי

גמ"ח כלים ענק בבעלותו של קשיש ערבי מן העיר העתיקה שבירושלים נקלע לשאלה הלכתית סבוכה עם העדרתו הפתאומית של הקשיש. ההכרעה להתיר את המשך פעילותו העניפה של הגמ"ח נשאבה מסוגייתו. תחילה נעסוק בדברי סוגייתנו, לאחר מכן נבאר דין קצר בהלכות טבילת כלים, ונשוב לעניין הגמ"ח.

מי יורש נכרי שמת? גמרתנו מביאה את דעת רבא, כי בנו של נכרי יורש אותו מדין תורה. המאירי (בסוגייתנו) מבאר, כי גם שאר קרובי הנכרי יורשים אותו, ולא רק בנו. אלא, שבדעת הרמב"ם (הל' נחלות פ"ו הל' ט') נחלקו הפוסקים. לדעת ה"מקנה" (בסוגייתנו, וכן ה"חתם סופר" ח"ב יו"ד סי' קכ"ז), גם הרמב"ם סובר כדברי המאירי, כי כל קרובי הנכרי, הקרובים והרחוקים יורשים אותו. לעומת זאת, ה"מנחת חינוך" (מצווה ת' אות ב') סובר, כי בנו של הנכרי בלבד הוא היורש.

דינה של חבית ענקית שאי אפשר לטבול אותה: כידוע, כלי מתכת וכלי זכוכית שנרכשו מנכרי, טעונים טבילה. עצה מעניינת כתב בעל ה"שולחן גבוה" (א"ח סי' תנ"א), כי מי שקנה חבית ענק מנכרי, ומאמצים אדירים כרוכים בטבילתה, יקנה אותה שנית לנכרי, ולאחר מכן ישכור או ישאל אותה ממנו, ובאופן זה הוא יהיה פטור מטבילתה (שו"ע יו"ד סי' ק"ב סעי' ח'). כך גם נהג בעל גמ"ח כלים בירושלים, שהקנה את כלי הגמ"ח הגדולים לידיד ערבי באימים שהתגורר בעיר העתיקה, והלה שב והשאלם לו, וכך נפטרו הכלים מטבילה.

חלפו עברו להם שנים, הקשר עם הערבי נותק ובעל הגמ"ח חשש, שמא הערבי שוכב עם אבותיו זה מכבר, ולפיכך, הכלים חזרו לרשותו והם טעונים טבילה, ככל כלי שנקנה מגוי. הרה"ג ר' פנחס זביחי שליט"א שנשאל על כך, פסק (שו"ת "עטרת פז" כרך ג' ח"מ סי' י"א), כי אין חובה לטבול את הכלים, גם אם הערבי נפח את נשמתו, שכן, בניו ובנותיו ירשו את הכלים. ואף אם לא הותיר אחריו צאצאים, הרי, לדעת רוב הפוסקים גם שאר קרובי הנכרי יורשים את נכסיו, וממילא הכלים עברו לרשות היורשים הנכרים ובני ירושלים רשאים להמשיך להנות מכלים אלו ללא חשש.

מן הראוי לציין, כי בבית מדרשנו הועלתה הערה, כי ההיתר להקנות כלי לנכרי ועל ידי כך להפטר מחובת טבילתו, אינו פשוט כלל ועיקר, כמבואר בט"ז (ק"כ סי"ק י"ח) כי ניתן להשתמש בהיתר זה, באופן זמני בלבד. [כמו כן לדעת האחרונים (י"חלת דוד" ב"מ כב, "אור שמח" פ"א מהל' גזילה ואבידה) המבארים כי בעלותו של אדם פוקעת מחפץ שאין לו אפשרות להשתמש בו, כדון "זוטו של ים" יש לפקק האם אכן יורשי הערבי ירשו את הכלים, אחר שכלל לא ידעו על קיומם].

מכירת חמץ, לא כלי חמץ: מאחר שיש לטבול כלי שנרכשו מנכרי, כתב בנו של ה"נודע ביהודה" (ישיבת ציון" סי' י"א), כי במכירת חמץ בערב פסח יש למכור לנכרי את החמץ בלבד ולא את כלי החמץ, כדי שלאחר הפסח לא יצטרכו לטבול את הכלים שנרכשו מן הגוי.

דף יח/א בגניבתו ולא בכפילו

הלואה שלימה וחצי ערבות

מבואר בסוגייתנו, כי גנב שאין באפשרותו להחזיר את הגניבה או את תמורתה

המשך מעמוד קודם

דבריו: "ברכת הצלחה לרגל גליון המאה. אני עובר בכל שבוע על הגליון המלא וגדוש בחידושים ואני מפרסם את זה ללומדי הדף היומי, תחזקנה ידיכם להגדיל תורה ולהאדירה. אני זוכר, פעם, בסוף ימיו של נשיאנו המנוח הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, ישבתי בחדרו בשבת קודש בין מנחה לערבית, ואחד מהעוברים ושבים שאל אותי באיזה דף אוחזים היום בדף היומי. ראש הישיבה, הגאון רבי משה פיינשטיין השיב ואמר לו באיזה דף לומדים היום. שאלתי את ראש הישיבה מניין הוא יודע את הדף שבו אוחזים לומדי הדף היומי? והשיב לי, שהיות שבאמצע השבוע הוא טרוד בשיעורים ובשו"ת וענייני הציבור, אין לו זמן ללמוד דף היומי כסדר, אך מאחר שאינו רוצה לפרוש מן הציבור, **בכל שבת קודש הוא לומד את כל שבעת הדפים של ימי השבוע.**

מי לנו, יותר מגדול הדור, הגאון האדיר רבי משה פיינשטיין זצ"ל, שהורה את הדף לדור שלם, שהנחילנו דוגמא אישית בכך שלמד בעצמו את הדף היומי.

בברכת התורה

הארץ

פנינים

דף טז/א כי משנה שכר שכיר עבדך

עניין של חשבון

סוגייתנו מטטטט פעמים רבות את הפסוק (דברים טו"ח) "הענק תעניק לו... כי משנה שכר שכיר עבדך". בפסוק זה מנמקת התורה כי מן הראוי שהאדון יעניק לעבדו מענקים ביד רחבה, אחר שעבדו במשך שש שנים ארוכות.

לכאורה נשאלת השאלה, הרי העבד גם קיבל תמורה על שנות עבודתו. אם פועל מקבל על שנת עבודה סכום מסוים, עבד זה קיבל פי שש מאותו פועל, ואם כן מדוע יש להעניק לו ביד רחבה כל כך?

רבינו הנצי"ב מוואליזין מבאר זאת ב"העמק דבר" באופן נפלא: שוויו של פועל שחותרם חווה עבודה למספר שנים, עולה עשרת מונים על פועל המשתכר את יומו בלא כל התחייבות למעסיקו לטווח ארוך. שכן, ביד הפועל הקבוע, ניתן להפקיד משימות ארוכות טווח שיש לטרוח על השלמתן במשך מספר שנים. לעומת זאת, בידי פועל יומי, אין ניתן להפקיד משימות כעין אלו, שהרי היום הוא כאן ומחר הוא שם. על כן אמרה התורה לאדון, כי יתחשב גם במעלה זו של העבד העברי שמימש מלאכות שאין ניתן להפקיד אותן בידי פועל רגיל, ומשום כך יש להביא בחשבון גם את מעלתו זו, בעת שמחשבים את מענק פרישתו.

דברי חכמים

דף כ/א כקונה אדון לעצמו

ורחמיו על כל מעשיו

הגמרא בסוגייתנו, דורשת מן הפסוק (דברים טו"ט) "כי טוב לו עמך" - עמך במאכל עמך במשתה. ואומרת הגמרא, שאם האדון אוכל פת נקיה, עליו גם להעניק פת משובחת כזו לעבדו ואין הוא רשאי להאכילו בפת קיבר וכן הלאה והלאה. המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

לסיום, אומרת הגמרא את המשפט הידוע: "מכאן אמרו, כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו".

בעלי התוספות (ד"ה "כל הקונה") מקשים, מדוע הגמרא קוראת למצב זה שבו על האדון להשוות את תנאי העבד לתנאיו שלו, כאילו האדון הפך לעבדו של העבד, והרי תנאיהם שווים וזהים?

מתרצים בעל התוספות, כי פעמים אין לאדון אלא כר אחד בלבד. במקרה זה, באה לידי ביטוי עליונותו של העבד על אדונו, שכן, האדון מחוייב למסור את הכרית לעבדו, ואילו הוא יניח את ראשו על הקרקע. על כן אמרה הגמרא כי כל הקונה עבד, קנה אדון לעצמו.

נשאלת השאלה, מדוע אמנם כאשר ברשות האדון כרית אחת בלבד, הריהו מחוייב להעמידה לרשות עבדו, וכי איזה הגיון יש בדבר ששנתו של העבד תערב עליו בנעמיים בעוד אדונו מתייסר על הקרקע?

הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל, השיב על כך באופן נפלא ואמר, כי ירדה התורה לסוף דעתו של העבד האומלל. כאשר הוא יקלע למצב שבו לרשות האדון עומדת כרית אחת, והאדון יישן עליה, צערו וכאבו של העבד יעלו על דעותיהם. ההשפלה וחוסר העצמאות הכרוכים בעבדות, יבואו לידי ביטוי ביתר שאת ועוד במצב זה, שבו הוא מחוייב לביתו ואינו בעל הבית, ביש מול התלוי בדעת אחרים. על כן, ציוותה התורה את בעל הבית, תן את כריתך לעבדך, וישן אתה על הקרקע.

המעוניינים להשתתף בהוצאת הגליון לאור להנצחת יקיריהם ולעילוי נשמתם, נא לפנות
03-616-06-57

כתובת המערכת
רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471
טל. 03-6160657 פקס. 03-5780243

מחלקת מנויים
המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית
בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57
בדואר אלקטרוני: נא לפנות
dafyomi@hadaf-hayomi.com
פקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

נקודות הפצה
לונדון: 020 8997 4444
מנצ'סטר: 0161 275 0444
בלגיה: 047 50 04 44

לוס אנג'לס 818-5098880
אצל ידידינו הר"ר שמואל לויג'ר

הנידונים ההלכתיים המובאים בעלון, נועדו לעורר את לב המעיין, ואין לסמוך עליהם כפסק הלכה

לע"נ הר"ר דב ב"ר חיים קליין ז"ל
נלב"ע א' סיון תשנ"ח ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הר"ר **נפתלי זוסמן** ב"ר שמעיה צבי ז"ל נלב"ע א' דרי"ח חשוון תשמ"ח
מרת **חיה זוסמן** ע"ה ב"ר זאב וינטווק ז"ל נלב"ע כ"ח אייר תשנ"ט
בנם **אהרן זוסמן** הי"ד
ב"ר נפתלי ז"ל
נרצח בשואה האיומה ע"י הנאצים באושוויץ
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הר"ר **חיים שלמה חינוקיס**
ב"ר ישראל יעקב ז"ל נלב"ע כ"ו אייר תשמ"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י משפ' חינוקיס שיחייו

לעילוי נשמת
הר"ר **אהרון גליק** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"ט אייר תשל"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י אשתו שושנה ומשפחות גליק, הירש, גרוסמן - פתח תקוה

לעילוי נשמת
מרת **ליבע ברייער** ע"ה
בת הר"ר דב ז"ל נלב"ע כ"ו אייר תשכ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחייו

לבעליה, נמכר כעבד עברי והתמורה מועברת לבעל הגניבה. אולם, אם יש בידו לשלם עבור הגניבה, אלא שאין לו די ממון לתשלום ה"כפל" שמשלם כל גנב, אין הוא נמכר לעבד עברי, שנאמר "ונמכר בגניבתו ולא בכפילו".

שאלה מעניינת נידונה בספרי הפוסקים לגבי מלווה, לווה וערב. ראובן לווה משמעון 1000 דולר, ולוי חתם ערבות על מחצית מסכום ההלוואה. והנה, בהגיע עת הפרעון, החזיר הלווה 500 דולר בלבד. עתה, יש לברר האם המלווה רשאי לתבוע מהערב את מחצית ההלוואה שלא נפרעה, או שמא יכול הערב לטעון, כי ערבותו למחצית סכום ההלוואה נתמלאה עם השבת 500 הדולרים על ידי הלווה.

בעל ה"עמק משפט" (ח"ב סי' כ"ז), שדן בנושא, כתב, כי לכאורה ניתן להוכיח מסוגייתנו שהערב פטור מתשלום. שהרי מבואר בגמרתנו, שגנב אינו נמכר לעבד אם יש בידו לשלם את קרן הגניבה. והנה, מדוע לא נשים בפי הנגנב טענה חכמה שתשלח את הגנב לשש שנות עבדות וכך יזכה הנגנב גם בסכום הכפל? שהרי, הנגנב יכול לטעון שהסכום ששילם לו הגנב היה עבור הכפל, ואילו עבור הקרן הוא עדיין לא קיבל מאומה, ושוב אין מניעה למכור את הגנב? הרי לנו, שאדם שמקבל ממון עבור חוב, אינו רשאי לקבוע עבור איזה חלק מן החוב הוא קיבל את הממון. לפיכך, גם המלווה, אינו יכול לטעון כי טרם נפרעה מחצית מן ההלוואה שבגינה התקבלה הערבות.

אולם, כפי שסברה זו יפה עד למאד, כך גם יפה החילוק בין שני המקרים. שכן, מבואר ב"מנחת חינוך" (מצוה מ"ב אות ב'), כי מהותו של תשלום ה"כפל", היא **תוספת תשלום** לאחר החזרת הקרן. לפיכך, לעולם אין הנגנב יכול לטעון שהוא קיבל את התוספת לפני הקרן, ושוב אין הוכחה מסוגייתנו לבעיית הערב.

בעל ה"עמק משפט" מספר, כי התחבט בשאלה זו זמן רב, עד שהתגלגלה לידי תשובתו של בעל שו"ת "יד רמיה" העוסק בשאלה זו (ח"מ סי' י"ז) שהכריע, כי המלווה אינו רשאי לתבוע ממון מהערב, שכן, מאחר שהחוב כולו יחידה אחת היא, אין באפשרותו ליצור חלוקה מלאכותית ולקבוע כי חצי מסויים בלבד נפרע. לפיכך, תוקף הערבות פג ברגע שמחצית החוב שולמה.

דף יט/א אם כן מצינו אישות לקטן כיצד התחתן אחיו של ה"נודע ביהודה"?

בסוגייתנו מבואר, כי אין מציאות שקטן יהיה בעל של אשה, לבד מהמייבם את אשת אחיו בעודו קטן. ואכן, נפסק להלכה (שו"ע אבה"ע סי' מ"ג סעי' א'), כי קטן שקידש אין קידושו חלים. והנה, לגבי מקח וממכר הביא ה"טור" (ח"מ סי' ר"ח) את דעת הרמב"ם, כי קטן שמלאו לו י"ב שנה, יש בו דעת לקנות ולהקנות ועל כן קנייניו חלים. בעל ה"נודע ביהודה" (מהד"ת אה"ע סי' נ"ד) מבאר, כי למרות שגם מעשה הקידושין הוא מעשה קניין, ועל כן, כפי שקנייני הקטן חלים, גם קידושו צריכים היו לחול, מכל מקום, דברי סוגייתנו עומדים כחומה בצורה בפני כל נסיון לומר כי קידושי קטן יחולו.

עם זאת, בעל ה"נודע ביהודה" מסיק, כי מאחר שמעשיו וקנייניו של הקטן חלים, על כן, רשאי הקטן לקדש אשה על דעת שהקידושין יחולו כאשר הוא יהיה גדול, ובאופן זה אין כל מניעה, שכן, קניין הקידושין של הקטן, בר תוקף, ואילו חלותו אינה אלא לכשיגדיל. ואכן, בעל ה"נודע ביהודה" מעיד, **כי אחיו וגיסו התחתנו** בעודם קטנים, ולא עלה על דעת איש להורות להם לערוך קידושין נוספים לאחר שהגדילו. אמנם, רבים הפוסקים שחולקים על כך וסוברים, כי מעשה קידושין מעין זה אינו חל כלל, שכן, באופן זה יש חיסרון של דבר שלא בא לעולם, שהרי כעת בהיותו קטן הוא אינו יכול לקדש, ואם כן אין הוא יכול לעשות מעשה שאין הוא ראוי לעשותו כעת. (עיין "אבני מילואים" סי' מ"ג ס"ק א', "פסקי הלכות" פ"ד ה"ז, "שער המלך" הל' מכירה פ' כ"ב הל' י"ט "משנה למלך" הל' אישות פ"ד הל' ז', "ערוך השולחן" סי' ל"ז סעי' ד'). [יש לציין כי דברי ה"נודע ביהודה" מבוססים על גירסת הטור ברמב"ם. אמנם, כתב ה"בית יוסף" כי "ספר מוטעה נזדמן לרבינו", וגם לדעת הרמב"ם, קידושין קטן אינם כלום].